

Th. Geiger

THEODOR GEIGER

f. 9. november 1891 — d. 16. juni 1952.

Den 16. juni 1952 døde professor ved Aarhus Universitet, *Theodor Julius Geiger*. Han blev ramt af et hjerteslag om bord på det skib, som skulle bringe ham hjem fra et 10-måneders ophold i Canada og De forenede Stater. Ubarmhjertigt skilte døden Geiger fra hans familie og venner, der imødeså hans genkomst med længsel og forventning, og den afsluttede hermed et liv, der skønt omskifteligt i det ydre, var viet et flittigt og utrætteligt arbejde i videnskabens tjeneste.

Theodor Geiger var født den 9. november 1891 i München. Han tilhørte en kultiveret tysk embedsfamilie, og det var fra første færd klart, at han skulle føre familiens akademiske traditioner videre. Efter studentereksamen studerede han ved universiteterne i München og Würzburg og bestod juridisk embedseksamen i Würzburg i juni 1914 umiddelbart før krigsudbruddet. Som soldat deltog han i krigen fra 1914 til 1918 på forskellige krigsfronter. Han mindedes denne tid med blandede følelser; krigen — sagde han senere i et foredrag om krigens årsager — imødekommer visse drifter, såsom udlængsel, eventyrlyst, trangen til at indordne sig og være fri for personligt ansvar o. lign., men selve kamphandlingerne er for de fleste malurt i soldaterlivets bæger — hvad de så end praler med, når de bagefter skildrer deres oplevelser.

I juli 1918 tog Geiger den juridiske doktorgrad i Würzburg, og han har derefter også skrevet enkelte afhandlinger af rent juridisk indhold. Hans stærke politiske interesse og hans arbejde som videnskabelig medarbejder ved statistisk departement i München og Statistisches Reichsamt, Berlin, og senere som leder af Berlins arbejderhøjskole bevirkede dog, at han forlod juraen og efterhånden ganske helligede sig sociologiske arbejdsfelter. Den juridiske uddannelse kom ham dog navnlig til gode ved hans senere arbejder af retsociologisk art.

Geigers første større sociologiske arbejde: »Die Masse und ihre Aktion« udkom i 1926. Det vakte nogen opmærksomhed og blev senere oversat til japansk. Selv kendetegner Geiger senere bogen som et ungdomsværk, behæftet med alle de mangler og fejl, der nogensinde har præget et sådant. Det første sociologiske forsøg af en ung mand, der ikke skolemæssigt havde studeret dette fag.

De følgende år i Tyskland var frugtbare arbejdsår for Geiger. Foruden adskillige bøger fremkom der et meget betydeligt antal tidsskriftsartikler fra hans hånd. Heriblandt skal jeg navnlig fremhæve: »Die soziale Schichtung des deutschen Volkes« fra 1932 og de dertil knyttede afhandlinger: »Soziale Gliederung der deutschen Arbeitnehmer« og »Statistische Analyse der wirtschaftlich Selbständigen«.

I 1928 var Geiger blevet ekstraordinær professor i sociologi i Braunschweig, og han virkede her netop i de år, da national-socialismen vandt fodfæste inden for den tyske befolkning. Således som Geiger var udrustet med en bred kulturel baggrund og en uforfærdet sandhedstrang, måtte han blive en af nazismens bitre modstandere. Kort efter den nazistiske magtovertagelse blev han da også afskediget fra sit embede og emigrerede i 1933 til Danmark, hvor han i de første år blev knyttet til Institutet for Historie og Samfundsøkonomi.

Geiger blev aldrig træt af at fremhæve nødvendigheden af, at emigranten bryder alle broer af bag sig. Han skal undgå at blive deltager i et lille sluttet emigrantsamfund, hvori man lever på erindringen om det forgangne og håbet om en tilbagevenden. Selv lærte Geiger sig hurtigt dansk sprog, og han gjorde et stort arbejde for at sætte sig ind i dansk kultur og historie. Han knyttede nære forbindelser til danske videnskabsmænd og påvirkedes gennem årene stærkt af nordisk tænkemåde. Bl. a. med henblik på at kvalificere sig til det professorat i sociologi, som ventedes oprettet ved Aarhus Universitet ved det økonomiske og juridiske fakultet, skrev Geiger det omfattende værk »Sociologi i grundrids og hovedproblemer«, der dog først udkom, efter at han i 1938 var blevet udnævnt som professor.

I værkets første del udvikler Geiger et sociologisk begrebsapparat, der i sin grundighed kan siges at bære præg af tysk videnskabelig skrivemåde. I anden del behandles enkelte sociologiske emner af særlig betydning såsom statssociologi, videnssociologi og historisk sociologi med studier over lagdelingsformer. Denne del henter hovedsagelig emner fra tidligere arbejder af Geiger selv, men er samtidig præget af hans usædvanlige evne til også at tage tidligere egne meninger op til fornyet revision.

I efteråret 1940 blev Geiger af de tyske besættelsesmyndigheder tvunget til at forlade Aarhus og tage ophold i Odense. Fra dette ophold stammer bogen: »Kritik af reklamen«, der udkom i 1943. I oktober 1943 flygtede Geiger til Sverrig, hvor han udgav bogen: »Intelligensen«. Under påvirkning af Uppsala-skolen fattede han fornyet interesse for retssociologiske spørgsmål. Den satte sig efter hjemkomsten fra Sverrig i 1945 spor i et aktuelt indlæg »Debat med Uppsala om moral og ret«, og i det meget vægtige værk »Vorstudien zu einer Sociologie des Rechts«, hvori han gennemfører en realistisk retsopfattelse i dens mest yderliggående konsekvenser.

I 1946 rettede professor Ranulf i en bog om samfundsvidenskabernes metode angreb på Geiger, som denne afviste skarpt i en bog, kaldet »Ranulf kontra Geiger«. Korteligt kan det vistnok siges, at Ranulf navnlig forlangte en større eksakthed af grundlaget for samfundsvidenskaben. Måske ramte angrebet Geiger dybere, end man kunne tro efter hans skarpe stilling dertil. I hvert fald fattede Geiger i de sidste år en voksende interesse for eksakte undersøgelser af sociologisk art. Undersøgelserne af den danske intelligens fra reformationstiden til nutiden og af de danske studenters sociale oprindelse bærer vidnesbyrd herom, og ved sin død arbejdede Geiger med et større projekt, der gik ud på at undersøge sociale forskydninger inden for en række forskellige lande. Afhandlingen »Soziale Umschichtungen in einer dänischen Mittelstadt« udgjorde første led heri. De inciterende essays: »Klassesamfundet i støbegryden« fra 1948 og »Fortidens moral og fremtidens« fra 1952, der er skrevet for et bredere publikum, fortsætter dog samtidig linien fra Geigers tidligere forfatter-skab. På samme tid virkede Geiger som medlem af eksekutivkomiteen for den af 21 nationer oprettede organisation International Sociological Association til sidst som formand for dens forskningsråd.

Ved sine mange og vægtige arbejder skaffede Geiger sig en fremskuddt stilling inden for sociologien, ikke blot i Tyskland og Danmark, men også bedømt med en international målestok. Mange omstændigheder betingede den. Geiger var en meget flittig mand, og han havde en usædvanlig hukommelse. Han havde derfor erhvervet sig en, som det syntes, uudtømmelig kundskabsfond, hvoraf han kunne øse ved belysningen af samfundsproblemer. Hans intelligens var blændende, og hans tankestyrke ganske usædvanlig; han glødede af forskertrang og arbejdsiver, han var præget af en ubønhørlig intellektuel redelighed, der ikke blot afgav normen for de krav, som han stillede til sine egne videnskabelige arbejder, men som også fik ham til i den offentlige debat at drage til felts imod alt, hvad han anså som uægte. Et stadig tilbagevendende emne i Geigers produktion er derfor ideologikritikken, med hvilken han ville søge at bevæge mennesker til en mere nøgtern indstilling over for sociale problemer og sociale modsætninger.

I personlig omgang var Theodor Geiger en fascinerende personlighed; skønt levende kritisk begavet, var han dog umiddelbart venlig indstillet over for dem, som han fik med at gøre. Han ejede både varme og lune. Hans undervisning havde en ganske særlig inciterende karakter; hans form var altid elegant, men i særdeleshed gjaldt det, at hans evne til at påpege væsentlige ting og til at komme i kontakt med sine tilhørere var fremragende. Det var i den henseende ganske ligegyldigt, om det var studenter eller andre, som han talte til. Gennem radioforedrag og avis-artikler nåede han derfor ud til større befolkningskredse end universitets-lærere i almindelighed.

I debatten kunne Geiger synes skarp, ja til tider næsten kynisk. Den gennemførte forstandsmæssige indstilling var et videnskabeligt krav, som Geiger stillede til sig selv som videnskabsmand og ydermere søgte at skaffe udbredelse som et livssyn. Han dækkede hermed over et følsomt sind, hvis fornemste egenskab måske var den, at han elskede at sprede glæde om sig ved sine ord, sin vennesæle gæstfrihed og sine vel gennemtænkte gaver.

Theodor Geiger var ved sin død gift med Eline Geiger, f. Nicolaysen, og han efterlader sig 3 børn. Da jeg et par måneder før hans død traf ham i Boston, viste han mig sin kalender, hvor han daglig noterede, hvor mange dage, der var til hans hjemkomst. Med dette lille træk vil jeg blot antyde det inderlige forhold, der knyttede Geiger til hans familie.

Knud Illum.